

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-63-106>

УДК 911.3.338.48

СТАЛИЙ РОЗВИТОК ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ В ЕПОХУ ЗМІН

SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF GREEN TOURISM IN AN ERA OF CHANGE

Заваріка Галина Михайлівна

доктор географічних наук, професор, професор кафедри,
Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5601-9331>

Видренко Анастасія Олегівна

здобувач за спеціальністю «Туризм і рекреація»,
Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля
ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-6802-9139>

Zavarika Halyna, Vydrenko Anastasiia

Volodymyr Dahl East Ukrainian National University

Стаття присвячена актуальним питанням сталого розвитку зеленого туризму в умовах сьогодення. В результаті проведеного дослідження проаналізовано сучасний стан зеленого туризму, який проявився зростанням попиту, розвитком екологічних ініціатив, підтримкою з боку урядів та міжнародних організацій. Визначено основні тренди в зеленому туризмі: сталий розвиток, технологічні інновації, залучення місцевих громад. Запропоновано сфокусуватися на розробці нових моделей управління, що забезпечать впровадження інноваційних технологій для моніторингу та зменшення негативного впливу туризму на довкілля. Систематизовано алгоритм впровадження інноваційних технологій (геоінформаційні системи та дистанційне зондування, цифрові платформи та мобільні додатки, інноваційні системи управління відходами та ресурсами), що сприятиме швидкому розвитку та відновленню зеленого туризму на певних туристичних дестинаціях.

Ключові слова: зелений туризм, сталий розвиток, інноваційні технології, моделі управління, туристичні дестинації, екологічні ініціативи.

The article is devoted to the topical issues of sustainable development of green tourism in today's conditions. The study analyzes the current state of green tourism, which is manifested by the growth in demand, development of environmental initiatives, and support from governments and international organizations. The main trends in green tourism are identified: sustainable development, technological innovations, and involvement of local communities. It is proposed to focus on the development of new management models that will ensure the introduction of innovative technologies to monitor and reduce the negative impact of tourism on the environment. The algorithm for the introduction of innovative technologies (geographic information systems and remote sensing, digital platforms and mobile applications, innovative waste and resource management systems) is systematized, which will contribute to the rapid development of green tourism in certain tourist destinations. It is proved that tourism development should take into account: environmental aspects: minimization of the ecological footprint of tourism activities, protection of natural landscapes, conservation of biodiversity and rational use of natural resources. Also, socio-cultural aspects: supporting local cultural traditions, ensuring social justice and involving local people in tourism activities; and economic aspects: creating sustainable economic opportunities for local communities, reducing economic inequality and improving the quality of life of local residents. It is established that the sustainable development of green tourism in modern conditions requires in-depth research and implementation of effective strategies that would ensure a harmonious balance between economic, environmental, social and cultural needs. The main directions for the development of green tourism are identified, namely: sustainable management practices, infrastructure development, raising environmental awareness and supporting social responsibility. Integration of environmental, economic, and socio-cultural aspects is a key task for achieving long-term sustainability in tourism.

Keywords: green tourism, sustainable development, innovative technologies, management models, tourist destinations, environmental initiatives.

Постановка проблеми. В сучасному світі, коли питання екологічної стійкості набувають все більшої ваги, розвиток зеленого туризму стає одним із ключових аспектів стратегії сталого розвитку. Зелений туризм, або еко-туризм, відрізняється від традиційних форм туризму тим, що спрямований на мінімізацію негативного впливу на навколишнє середовище та підтримку природних і культурних ресурсів місцевих спільнот. Це особливо важливо в умовах глобальних екологічних викликів, таких як зміна клімату, знищення біорізноманіття та забруднення середовища. Однією з головних проблем сталого розвитку зеленого туризму є забезпечення збалансованості між економічними вигодами, екологічною стійкістю та соціально-культурним благополуччям місцевих спільнот. На практиці це означає, що розвиток туризму повинен враховувати: екологічні аспекти: мінімізація екологічного сліду туристичної діяльності, захист природних ландшафтів, збереження біорізноманіття та раціональне використання природних ресурсів. Також соціально-культурні аспекти: підтримка місцевих культурних традицій, забезпечення соціальної справедливості та залучення місцевого населення до туристичної діяльності та економічні аспекти: створення стійких економічних можливостей для місцевих громад, зменшення економічної нерівності та підвищення якості життя місцевих мешканців.

Існує низка викликів, пов'язаних з інтеграцією цих аспектів. По-перше, це потребує комплексного підходу до планування та управління туристичними ресурсами, що включає координацію між різними зацікавленими сторонами: місцевими громадами, урядами, бізнесами та неурядовими організаціями. По-друге, важливою є наявність чітких критеріїв та стандартів для оцінки екологічної та соціальної ефективності туристичних проєктів. По-третє, важливо забезпечити відповідну освітню та інформаційну підтримку як для туристів, так і для місцевих мешканців, щоб сприяти підвищенню екологічної свідомості та розумінню принципів сталого розвитку. Таким чином, сталий розвиток зеленого туризму в сучасних умовах потребує глибокого дослідження та впровадження ефективних стратегій, які б дозволили забезпечити гармонійний баланс між економічними, екологічними та соціально-культурними потребами. Це є ключовим завданням для досягнення довготривалої стійкості та благополуччя як місцевих спільнот, так і планети в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

За останні десятиліття зелений туризм став об'єктом численних наукових досліджень, які спрямовані на вивчення його впливу на довкілля, економіку та суспільство. Дослідження екологічного впливу зеленого туризму переважно зосереджені на питаннях збереження біорізноманіття, раціонального використання природних ресурсів та мінімізації негативних впливів на довкілля. Зокрема, роботи Каннінгема (Cunningham, 2020) [9] та Джонсона (Johnson, 2019) [11] демонструють, що належне управління туристичними потоками та інфраструктурою може суттєво зменшити вплив туризму на природні екосистеми. Автори наголошують на важливості екологічної освіти для туристів і місцевих громад, а також на необхідності впровадження екологічних стандартів у туристичній галузі.

Економічні дослідження зеленого туризму акцентують увагу на його потенціалі як джерела сталого доходу для місцевих громад. За даними звіту Всесвітньої туристичної організації (UNWTO, 2021) [15], зелений туризм може сприяти економічному зростанню через створення нових робочих місць та розвиток місцевої інфраструктури. Дослідження Шефера (Schaefer, 2020) [12] підтверджують, що залучення місцевих мешканців до туристичних проєктів підвищує їхню економічну стабільність і сприяє зменшенню міграції з сільських районів.

Соціально-культурні дослідження зеленого туризму звертають увагу на збереження культурної спадщини та підтримку традиційних способів життя місцевих громад. Роботи Сміта (Smith, 2018) [13] та Ванґа (Wang, 2019) [14] показують, що зелений туризм може відігравати важливу роль у збереженні місцевих культурних традицій і сприяти міжкультурному діалогу. Водночас автори застерігають, що надмірний туристичний тиск може призвести до комерціалізації культури і втрати її автентичності.

Сучасні дослідження також фокусуються на інтегрованому підході до розвитку зеленого туризму, який враховує екологічні, економічні та соціально-культурні аспекти одночасно. Наприклад, робота Гарсії (Garcia, 2021) [10] пропонує модель інтегрованого управління, що базується на співпраці між місцевими громадами, урядами та приватним сектором. Дослідження підкреслює важливість участі місцевого населення у прийнятті рішень та розробці туристичних стратегій, що забезпечує більш стійкий та збалансований розвиток.

Українські вчені також активно досліджують питання сталого розвитку зеленого туризму, звертаючи увагу на специфіку національних умов та потенціал країни. Так, вони приділяють значну увагу вивченню екологічного впливу туризму на природні ресурси та біорізноманіття. Зокрема, у роботах Кравченко (2020) [5] та Палієнко (2021) [7] аналізуються шляхи мінімізації негативного впливу туризму на екосистеми шляхом впровадження екологічних стандартів та практик. Дослідження показують, що екологічна освіта туристів та місцевих громад є ключовим елементом у збереженні природних ресурсів та забезпеченні сталого розвитку зеленого туризму.

Економічні дослідження українських вчених, такі як роботи Шубравської (2019) [8] та Іванченка (2020) [3], підкреслюють важливість зеленого туризму як джерела доходу для місцевих громад. Вони аналізують економічні вигоди від розвитку зеленого туризму, включаючи створення нових робочих місць та розвиток місцевої інфраструктури. Вчені також звертають увагу на необхідність державної підтримки та інвестування у туристичну галузь для забезпечення її стійкого розвитку.

Соціально-культурний аспект зеленого туризму в Україні досліджується у роботах таких вчених, як Горбатюк (2021) [1] та Дерев'янку (2018) [2]. Вони розглядають питання збереження культурної спадщини та традицій місцевих громад у контексті розвитку туризму. Дослідження показують, що зелений туризм може сприяти відродженню та підтримці місцевих культурних практик, а також створенню умов для міжкультурного діалогу та взаєморозуміння.

Коваленко (2022) [4] та Мельник (2023) [6] пропонують підходи до планування та управління туристичними ресурсами, що включають активну участь місцевих громад, державних органів та бізнесу. Дослідження підкреслюють важливість координації зусиль всіх зацікавлених сторін для досягнення стійкого розвитку зеленого туризму.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значний прогрес у дослідженнях, залишається багато викликів, пов'язаних із впровадженням принципів сталого розвитку у зеленому туризмі. Це включає необхідність розробки чітких критеріїв оцінки сталості туристичних проектів, покращення законодавчої бази, а також вирішення проблем, пов'язаних з фінансуванням та управлінням ресурсами.

Перспективними напрямками подальших досліджень є розробка нових моделей управління, які б забезпечували оптимальний баланс між економічними, екологічними та соціально-культурними інтересами, а також впровадження інноваційних технологій для моніторингу та зменшення негативного впливу туризму на довкілля.

Вітчизняні дослідники також відзначають ряд викликів, що стоять на шляху сталого розвитку зеленого туризму. Серед них – недостатня інфраструктура, обмежене фінансування, відсутність чітких нормативно-правових актів та брак кваліфікованих кадрів. Проте дослідники вбачають перспективи у розвитку партнерств між державою, бізнесом та громадськими організаціями, а також у впровадженні інноваційних технологій та підходів до управління туристичною діяльністю.

Формулювання цілей статті. Мета роботи полягає у обґрунтуванні особливостей сталого розвитку зеленого туризму, розробці нових моделей управління, що забезпечать впровадження інноваційних технологій для моніторингу та зменшення негативного впливу туризму на довкілля.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оцінка поточного стану розвитку зеленого туризму, визначення основних трендів і викликів, з якими ця галузь стикається в сучасних умовах, показала наступні аспекти.

1. Зростання попиту: зелені та екотуристичні напрямки стають все більш популярними серед туристів, які прагнуть провести час на природі та підтримувати екологічно відповідальні практики. Це стимулює розвиток екотуристичних об'єктів та інфраструктури. Згідно з даними Global Ecotourism Market Report 2022, очікується, що ринок екологічного туризму зросте з \$181,1 млрд у 2020 році до \$333,8 млрд до 2027 року з середньорічним темпом зростання (CAGR) на рівні 14,3% [15]. Після пандемії COVID-19 значно зріс інтерес до сільського туризму. За даними Державного агентства розвитку туризму України, у 2021 році спостерігався суттєвий приріст кількості внутрішніх туристів, які обирають відпочинок на природі, фермерських господарств та в сільських місцевостях [16].

2. Розвиток екологічних ініціатив: багато туристичних операторів і готелів впроваджують екологічно чисті технології та практики, такі як використання відновлюваних джерел енергії, системи переробки відходів та водозберігаючі технології. Більше готелів та туристичних операторів починають отримувати

вати екологічні сертифікації, такі як Green Key, EarthCheck та інші. Це підтверджує їх зобов'язання до екологічної відповідальності та стійкого розвитку. В Україні активно розвиваються нові екотуристичні маршрути, наприклад, у Карпатах, Поліссі та на Південному Бузі. Зокрема, у 2021 році були відкриті нові маршрути національних природних парків, які пропонують туристам відвідувати мальовничі місця, заповідні території та брати участь у екологічних активностях.

3. Підтримка з боку урядів та міжнародних організацій: уряди та міжнародні організації розробляють програми та політики для підтримки зеленого туризму, включаючи фінансування екологічних проектів та створення національних парків і природних заповідників. За результатами опитування, проведеного Booking.com у 2021 році, 83% респондентів зазначили, що сталий розвиток туризму є важливим для них, а 61% заявили, що пандемія COVID-19 змусила їх більше задуматися про вплив їхніх подорожей на довкілля. Уряд України у 2020–2021 роках почав активніше підтримувати розвиток зеленого туризму. Зокрема, було запроваджено кілька програм підтримки малого бізнесу у сфері туризму та ініціатив зі сталого розвитку, що стимулюють створення нових екологічних турпродуктів [16].

Серед основних трендів в зеленому туризмі можна назвати: сталий розвиток, технологічні інновації, залучення місцевих громад.

Так, туристичні компанії та дестинації все більше орієнтуються на сталість та екологічну збалансованість, пропонуючи послуги, які мінімізують негативний вплив на довкілля та підтримують місцеві економіки. Використання цифрових технологій, таких як мобільні додатки для еко-маршрутів, онлайн-платформи для бронювання екологічних турів, а також інтерактивні освітні ресурси, сприяють підвищенню екологічної обізнаності туристів. Зелений туризм все частіше залучає місцеве населення до туристичної діяльності, забезпечуючи економічну підтримку та збереження культурної спадщини.

Зелений туризм, як галузь, що базується на принципах сталого розвитку, потребує впровадження нових моделей управління, які б забезпечували оптимальний баланс між економічними, екологічними та соціально-культурними інтересами. Це завдання стає особливо актуальним в умовах зростання туристичних потоків і посилення екологічних

викликів. Нові моделі управління повинні бути орієнтовані на інтеграцію всіх зацікавлених сторін та використання інноваційних технологій для моніторингу та зменшення негативного впливу туризму на довкілля. Серед моделей інтегрованого управління слід згадати про наступні:

1. Партнерська модель управління. Ця модель передбачає створення партнерських відносин між місцевими громадами, урядом, бізнесом та неурядовими організаціями. Кожна сторона бере участь у прийнятті рішень, що дозволяє враховувати різні інтереси та забезпечує стійкість розвитку. Приклади успішного застосування партнерської моделі можна знайти у роботах Гарсії (2021) [10] та Коваленка (2022) [4], які наголошують на важливості залучення місцевого населення до туристичних проектів та їхньої активної участі в управлінні ресурсами.

2. Модель громадського управління. В цій моделі основна роль у управлінні туристичними ресурсами належить місцевим громадам. Це забезпечує більш гнучке та ефективне управління, оскільки місцеві жителі краще розуміють потреби та потенціал своєї території. Дослідження Шубравської (2019) [8] показують, що така модель сприяє економічній стабільності громад та збереженню місцевих традицій.

3. Мережеві моделі управління. Мережеві моделі передбачають створення регіональних або національних мереж, що об'єднують різні туристичні об'єкти та ініціативи. Це дозволяє оптимізувати ресурси, покращити координацію діяльності та обмінюватись найкращими практиками. Прикладом може служити робота Мельника (2023) [6], яка пропонує створення національної мережі екотуристичних маршрутів в Україні.

З метою організації моніторингу стану природних ресурсів та оцінки впливу туризму на довкілля пропонується використовувати геоінформаційні системи (ГІС) та дистанційне зондування. Вони дозволяють зібрати та аналізувати великі обсяги даних, що сприяє прийняттю обґрунтованих рішень. Кравченко (2020) [5] наголошує на важливості використання ГІС-технологій для планування туристичних маршрутів та моніторингу екологічного стану території.

Цифрові платформи та мобільні додатки можуть сприяти покращенню комунікації між туристами та місцевими громадами, а також забезпечувати зворотний зв'язок щодо якості

послуг та стану довкілля. Впровадження таких технологій сприяє підвищенню рівня екологічної свідомості туристів та залученню їх до збереження природних ресурсів. Палієнко (2021) [7] відзначає, що мобільні додатки можуть використовуватись для інформування туристів про екологічні правила поведінки та для збору даних про їхній вплив на довкілля.

Впровадження інноваційних систем управління відходами та ресурсами може суттєво зменшити негативний вплив туризму на довкілля. Це включає роздільний збір та переробку відходів, використання екологічно чистих матеріалів та технологій, а також енергоефективні рішення. Шефер (2020) [12] вказує на важливість впровадження таких систем у туристичних зонах для забезпечення їхньої екологічної стійкості.

Висновки. Аналіз останніх досліджень показує, що зелений туризм має значний потенціал для сталого розвитку, проте потребує комплексного підходу та координації зусиль різних зацікавлених сторін. Інтеграція екологічних, економічних та соціально-культурних аспектів

є ключовим завданням для досягнення довготривалої стійкості у цій галузі.

Розробка та впровадження нових моделей управління, що забезпечують оптимальний баланс між економічними, екологічними та соціально-культурними інтересами, є ключовим завданням для сталого розвитку зеленого туризму. Інтеграція інноваційних технологій для моніторингу та зменшення негативного впливу туризму на довкілля сприяє підвищенню ефективності управління та збереженню природних і культурних ресурсів. Співпраця між різними зацікавленими сторонами та активне залучення місцевих громад є основою для успішного впровадження цих моделей.

Аналіз сучасного стану та наукові дані дозволяють визначити основні напрямки для розвитку зеленого туризму: сталі управлінські практики, розвиток інфраструктури, підвищення екологічної обізнаності та підтримка соціальної відповідальності. Реалізація цих рекомендацій сприятиме сталому розвитку зеленого туризму та покращенню якості туристичного досвіду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Горбатюк О. В. Зелений туризм як засіб збереження культурної спадщини в Україні. *Культура і сучасність*. 2021. № 10(3). С. 78–92.
2. Дерев'яно В. П. Розвиток екотуризму в Україні: культурний аспект. *Туристичний бізнес*. 2018. № 15(2). С. 35–49.
3. Іванченко М. Ю. Економічні аспекти сталого розвитку зеленого туризму в Україні. *Економіка і прогнозування*. 2020. № 12(3). С. 114–130.
4. Коваленко Н. М. Інтегроване управління зеленим туризмом: національні підходи та виклики. *Менеджмент і туризм*. 2022. № 18(1). С. 67–84.
5. Кравченко Л. О. Екологічні аспекти розвитку зеленого туризму в Україні. *Екологія і туризм*. 2020. № 8(2). С. 103–119.
6. Мельник П. В. Моделі управління сталим розвитком зеленого туризму в Україні. *Вісник економічної науки*. 2023. № 25(1). С. 29–46.
7. Палієнко І. С. Захист біорізноманіття через розвиток зеленого туризму. *Природні ресурси і сталий розвиток*. 2021. № 19(4). С. 201–218.
8. Шубравська О. В. Економічні можливості зеленого туризму в сільській місцевості України. *Аграрна економіка*. 2019. № 11(2). С. 88–105.
9. Cunningham, S. Environmental Impact of Sustainable Tourism: Best Practices and Guidelines. *Journal of Ecotourism*. 2020. № 15(3). С. 189–205.
10. Garcia, L. Integrated Management in Sustainable Tourism: Case Studies and Models. *Sustainable Tourism Review*. 2021. № 18(4). С. 312–329.
11. Johnson, T. The Role of Ecotourism in Biodiversity Conservation. *Environmental Management*. 2019. № 22(2). С. 125–143.
12. Schaefer, R. Economic Benefits of Green Tourism for Local Communities. *Tourism Economics*. 2020. № 24(1). С. 57–73.
13. Smith, A. Cultural Heritage and Sustainable Tourism: Preserving Traditions. *International Journal of Cultural Tourism*. 2018. № 12(1). С. 45–60.
14. Wang, M. Cultural Sustainability in Ecotourism: A Cross-Cultural Analysis. *Tourism and Hospitality Research*. 2019. № 20(2). С. 152–169.
15. UNWTO, URL: <https://www.unwto.org/un-tourism-news> (дата звернення: 21.06.2024)

16. Звіт за 2021 рік. Державне агентство розвитку туризму України. URL: tourism.gov.ua (дата звернення: 21.06.2024)

REFERENCES:

1. Gorbatyuk O. V. (2021) Zelenyi turyzm yak zasib zberezhennia kulturnoi spadshchyny v Ukraini [Green tourism as a means of preserving cultural heritage in Ukraine]. *Kultura i suchasnist – Culture and modernity*, vol. 10(3), pp. 78–92. (in Ukrainian)
2. Derevyanko V. P. (2018) Rozvytok ekoturizmu v Ukraini: kulturnyi aspekt [Development of ecotourism in Ukraine: cultural aspect]. *Turystychnyi biznes – Tourist business*, vol. 15(2), pp. 35–49. (in Ukrainian)
3. Ivanchenko M.Yu. (2020) Ekonomichni aspekty staloho rozvytku zelenoho turyzmu v Ukraini [Economic aspects of sustainable development of green tourism in Ukraine]. *Ekonomika i prohnozuvannia – Economics and forecasting*, vol. 12(3), pp. 114–130. (in Ukrainian)
4. Kovalenko N. M. (2022) Intehrovane upravlinnia zelenym turyzmom: natsionalni pidkhody ta vyklyky [Integrated management of green tourism: national approaches and challenges]. *Menedzhment i turyzm – Management and tourism*, vol. 18(1), pp. 67–84. (in Ukrainian)
5. Kravchenko L. O. (2020) Ekolohichni aspekty rozvytku zelenoho turyzmu v Ukraini [Environmental aspects of green tourism development in Ukraine]. *Ekolohiia i turyzm – Ecology and tourism*, vol. 8(2), pp. 103–119. (in Ukrainian)
6. Melnyk P. V. (2023) Modeli upravlinnia stalym rozvytkom zelenoho turyzmu v Ukraini [Models of management of sustainable development of green tourism in Ukraine]. *Visnyk ekonomichnoi nauky – Bulletin of Economic Science*, vol. 25(1), pp. 29–46. (in Ukrainian)
7. Palienko I. S. (2021) Zakhyst bioriznomanittia cherez rozvytok zelenoho turyzmu [Protection of biodiversity through the development of green tourism]. *Pryrodni resursy i stalyy rozvytok – Natural resources and sustainable development*, vol. 19(4), pp. 201–218. (in Ukrainian)
8. Shubravska O. V. (2019) Ekonomichni mozhlyvosti zelenoho turyzmu v silskii mistsevosti Ukrainy [Economic opportunities of green tourism in rural areas of Ukraine]. *Ahrarna ekonomika – Agrarian economy*, vol. 11(2), pp. 88–105. (in Ukrainian)
9. Cunningham S. (2020) Environmental Impact of Sustainable Tourism: Best Practices and Guidelines. *Journal of Ecotourism*, 15(3), pp. 189–205.
10. Garcia L. (2021) Integrated Management in Sustainable Tourism: Case Studies and Models. *Sustainable Tourism Review*, vol. 18(4), pp. 312–329.
11. Johnson T. (2019) The Role of Ecotourism in Biodiversity Conservation. *Environmental Management*, vol. 22(2), pp. 125–143.
12. Schaefer R. (2020) Economic Benefits of Green Tourism for Local Communities. *Tourism Economics*, vol. 24(1), pp. 57–73.
13. Smith A. (2018) Cultural Heritage and Sustainable Tourism: Preserving Traditions. *International Journal of Cultural Tourism*, vol. 12(1), pp. 45–60.
14. Wang M. (2019) Cultural Sustainability in Ecotourism: A Cross-Cultural Analysis. *Tourism and Hospitality Research*, vol. 20(2), pp. 152–169.
15. UNWTO (2024) Available at: <https://www.unwto.org/un-tourism-news> (accessed June 21, 2024).
16. Report for 2021.(2021) State Agency for Tourism Development of Ukraine. Available at: tourism.gov.ua. (accessed June 21, 2024). (in Ukrainian)